

УДК 372.32+37.013.

Дудник Н.А.

аспірант кафедри теорії і методик дошкільної освіти
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини,
м. Умань, Україна

ФОРУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ГРАМОТНОСТІ

У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація. В статті обґрунтовано актуальність формування економічної грамотності у дітей дошкільного віку. Розкрито зміст понять «грамотність», «економічна освіта», «економічне мислення», «економічна грамотність».

Ключові слова: «грамотність», «економічна освіта», «економічне мислення», «економічна грамотність».

Постановка проблеми в загальному вигляді. Економіка відіграє значну роль в умовах сьогодення. На сучасному етапі розвитку системи освіти її відмінними особливостями можна вважати динамічність, інноваційність та інтенсивність. Ринок праці ставить завдання формування активної особистості, яка буде володіти знаннями в економічній сфері, яка буде прагнути до цілеспрямованої реалізації своїх можливостей. Все це висуває перед українською системою освіти завдання формування економічної грамотності дітей.

Економічна грамотність, будучи одним з перших інструментів створення прийомів адаптації особистості до соціально-економічних змін, визначається засобом формування та розвитку особистості, розповсюдження економічних знань, засобом формування людського капіталу.

Модернізація соціальної сфери є джерелом нових людей. Нові механізми економіки, бізнесу, підприємництва неминуче визначають людині нові параметри особистих якостей, особистої економічної культури. Елементи початкової економічної освіти дітей в умовах сьогодення слід розглядати як мікрофактор їхньої соціалізації, що має значний вплив на

становлення особистості дитини, формує її ставлення до матеріальних і духовних цінностей суспільства. Тому в сучасній науково-педагогічній літературі приділяється значна увага проблемі економічної грамотності в дошкільному віці, коли закладаються основи економічного виховання і дітьми набувається первинний досвід елементарних економічних відносин і формується відповідальне ставлення до економіки. Знання та досвід, отримані при знайомстві з основами економіки у цей період, допомагають дітям дошкільного віку краще зрозуміти та адаптуватися в соціальному середовищі в нових економічних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У педагогічній науці питання формування економічної грамотності, економічного виховання не є новою. Багатопланових проблем економічного виховання підростаючого покоління торкалися з певною повнотою їх розкриття в своїх дослідженнях філософи, економісти, соціологи, психологи, педагоги (Г. Аврех, А. Абрамова, А. Аменд, А. Бірман, Ю. Васильєв, В. Жамін, Н. Клепач, В. Попов, В.Шубінський). Цьому в значній мірі сприяли дослідження загальносоціальних закономірностей динаміки зовнішньої діяльності й розвитку матеріальних і духовних цінностей (М.Туган-Барановський, Н.Смелзер, П. Струве); загально психологічних закономірностей входження особистостів соціальне життя (Л. Виготський, М.Доналдсон, О. Леонт'єв, С. Рубінштейн); виховного впливу праці (Р. Зайченко, Г. Могилевська, І. Первін); змісту й методів економічного виховання дітей (С. Балабанов, О. Кульчицька, А. Кузнецова, Л.Ла, В. Розов, І. Прокопенко, Б. Шемякін .

У наукових дослідженнях останніх років, формування економічної грамотності особистості на етапі дошкільного дитинства, визначається важливим напрямом виховання, який допоможе дитині стати самостійною, соціально адаптованою, правильно зорієнтованою в економічних явищах, успішною в сучасних умовах ринкової економіки. Сучасні дослідження вчених (А.Богуш, Н.Гавриш, Н.Грама, Л. Кларіною, Е. Курак, А. Шатової, А. Смоленцевої) свідчить про необхідність впровадження економічної освіти

саме з дошкільного віку. Науковці (А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Грама) констатують, що «сучасні соціально-економічні відносини в суспільстві спонукають дитину досить рано знайомитися з проблемами сімейної «дорослої» економіки. Реалізація поставлених завдань обумовлює необхідність розробки базисного компонента економічної грамоти, що розкриває основні положення Базового компоненту дошкільної освіти в Україні - державного стандарту. Тож засадами програми економічного виховання дітей слугують основоположні документи розвитку національної освіти в Україні, які взяті нами задля розробки змісту, форм, методів та умов формування економічної грамотності, економічного виховання і освіти дітей, що в свою чергу ґрунтується на Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні. Відтак, виникає необхідність організовано залучати дітей уже в дошкільному віці до засвоєння основ економіки, пропедевтики економічної грамотності» [1].

Водночас сучасний стан теорії і практики педагогічного забезпечення не завжди відповідає вимогам сьогодення і потребує пошуку нових підходів, шляхів та умов. Поряд з цим недостатньо розроблено зміст, форми, методи формування у дітей дошкільного віку економічної грамотності. Тим не менше у педагогічній теорії і практиці накопиченні знання та створені методологічні передумови, що створюють базу для такого дослідження.

Формулювання цілей статті. Метою цієї публікації є обґрунтування актуальності формування економічної грамотності дітей дошкільного віку та необхідність впровадження її в діяльність дошкільного навчального закладу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування економічної грамотності дітей дошкільного віку є важливим завданням сучасної дошкільної освіти, вирішення якого дозволяє не тільки наближати дитину до реального дорослого життя, навчати її орієнтуватися в сьогоденні, пробуджувати економічне мислення, давати знання про нові професії та вміння розповісти про них, а також й сформувати ділові якості особистості: уміння правильно орієнтуватися в різних життєвих ситуаціях, самостійно,

творчо діяти та на далі будувати своє життя більш організовано, розумно, цікаво. При цьому відмітимо, що збагачується дитячий словник, починають розвиватися почуття власної гідності, вміння чесно змагатися і не боятися програвати, прагнення доводити розпочате до кінця, здоровий інтерес до грошей.

Зміст економічної грамотності найбільш повно висвітлюється в системі завдань національного виховання через формування почуття господаря й господарської відповідальності, підприємливості та ініціативи [179, С.4]. У зв'язку з цим необхідно звернутися до розгляду самого поняття як «економічна грамотність». Аналіз наукової літератури, узагальнення педагогічного досвіду дозволили нам представити понятійний апарат таким чином:

"грамотність" - означає прийняття зважених, обміркованих та ефективних рішень з формування та розподілу фондів особистих грошових коштів.

економічна освіта - це процес і результат засвоєння економічних знань і умінь, формування економічно значущих якостей особистості, економічного мислення та поведінки, включення в соціально-економічні відносини.

економічне мислення як сукупність поглядів і уявлень, способів підходу до оцінки явищ і до прийняття рішень, якими люди керуються в економічній діяльності.

економічна грамотність - сукупність економічних знань, умінь і навичок, володіння якими дозволяє студенту вузу приймати економічно виправдані рішення в різноманітних соціально детермінованих ситуаціях [5, С.307-311].

Відповідно до положень у понятійному полі дослідження Н. Грами представлено:

Економічна грамотність пов'язана із знанням дії економічних законів, умов, способів і технологій діяльності в поєднанні з міцними навичками користування ними в практичній діяльності. Для різних вікових

категорій і сфер діяльності встановлюються критерії економічної грамотності. Під економічною грамотністю дитини розуміємо самодостатнє й вільне володіння певним комплексом або системою елементарних економічних знань, умінь, навичок, ціннісних орієнтацій, що складають абетку економічної культури та необхідну базу для її впровадження, існування і розвитку.

Згідно загальноприйнятих критеріїв розрізняємо елементарне поняття економічної грамотності і навчання як уміння раціонально виконувати нескладні операції самостійно або під контролем. З урахуванням рекомендацій ЮНЕСКО приймаємо термін “ функціональної економічної грамотності”, що полягає у засвоєнні теоретичних і практичних знань, що необхідні для ефективної участі особистості в усіх видах конкретної діяльності. Специфічним при цьому є виділення в кожній державі Державних стандартів освіти, які регулюються конституційними законами і нормами тієї країни. Вказані особливості впливають на вироблення критеріїв з визначення будь-якої грамотності, в тому числі й економічної. Спрямованість грамотності особистості є важливою характеристикою її економічної поведінки. Оскільки вона тісно пов'язана з необхідністю виживання, особистість може спрямувати свої економічні знання на дії руйнації або творення й добробуту (в житті людей); або руйнуючи старе, віджиле, яке заважає розвитку нового, створювати натомість краще (в будівництві, створенні науковосмних технологій, оновленні обладнання тощо) . [6, С.118 -119]

Процес розвитку економічної грамотності дітей дошкільного віку розглядається нами як педагогічно обгрунтована, послідовна і безперервна форма навчання, в ході якої діти опановують сукупністю взаємопов'язаних економічних знань, навичок і відносин.

Необхідність формування особистості дитини дошкільного віку як суб'єкта економічної соціалізації, економічної освіти актуалізує питання формування у дітей основ економічної грамотності, залучення дітей до

дорослої економіки, як одного з чинників економічної соціалізації, яка безперечно впливає на ставлення дитини до духовних та матеріальних цінностей. Адже фундамент далекого фінансового майбутнього закладається вже сьогодні. Вивчення основ економіки допомагає дітям: розвинути економічне мислення; освоїти економічні поняття: потреби, природні ресурси, товари тощо; набути елементарних навичок, необхідних для орієнтації та існування в сучасному ринковому світі; створити основи для подальшого більш глибокого вивчення економіки в старших класах; сформувати стимули до оволодіння економічними знаннями.

Наголосимо, що насичення життя дітей дошкільного віку елементарними економічними відомостями сприяє розвитку у них передумов реального економічного мислення, що зробить цей процес більш усвідомленим. У дітей старшого дошкільного віку проявляються задатки дедуктивного мислення, проходить формування нового типу психічної організації, мова починає виконувати основну функцію в регуляції поведінки і діяльності дітей. Гра досягає високого рівня розвитку, і в ній п'ятирічки відтворюють не тільки світ дорослих, але і відносини між ними. У психіці дитини з'являються принципово нові утворення. Це довільність психічних процесів - уваги, пам'яті, сприйняття та інших - і впливає звідси здатність керувати своєю поведінкою. Тому п'ятирічній дитині стає під силу засвоїти складні поняття, такі як «сімейний бюджет» (дохід і витрата), гроші, ціна, валюта різних країн, реклама та інші.

Слід зауважити, що важливим є не стільки факт залучення дитини в економічну підсистему, скільки характер такого залучення: якщо дитині доводиться «доводити» своє право на участь в бюджеті, то її увага концентрується на виконанні зобов'язань перед батьками, натомість вільне надання дитині грошей дорослими формує у неї відповідальність за розумне їх витрачання, прагнення до більшої поінформованості про економічний світ дорослих. Некомпетентність в економічній сфері підростаючого покоління призведе в подальшому до проблем в сімейних стосунках, до

неспроможності ведення бюджету, нерозумного розподілу коштів, що буде гальмувати вирішення економічних проблем сім'ї. Тому, формуючи економічну грамотність дітей важливо допомогти їм досягнути ази фінансової грамотності, тобто отримати комплекс знань і умінь, які допоможуть у подальшому вирішувати фінансові питання, а саме:

- розуміти природу і функції грошей;
- уміти цінувати гроші;
- уміти рахувати гроші;
- уміти складати фінансовий звіт;
- уміти економити і заощаджувати;
- уміти витратити гроші і жити за коштами;
- уміти повертати борги;
- уміти ділитися;
- уміти примножувати гроші;
- уміти поповнювати свої фінансові знання;
- уміти захищати свої гроші і основи елементарної фінансової безпеки;
- уміти заробляти і створювати джерела доходу;
- уміти обговорювати грошові питання і аналізувати свої вчинки в процесі розпорядження грошима.

Підкреслимо, що формування економічної грамотності у дітей відбувається в процесі їхньої соціалізації і пов'язано не тільки з цілеспрямованим засвоєнням знань на спеціальних заняттях, але і з проникненням у свідомість дітей елементів середовища, культури суспільства. Ефективність організації освітнього процесу залучення дітей до економіки, формування первинних економічних знань, початків економічної культури багато в чому залежить від цілеспрямованої роботи дошкільного навчального закладу та сім'ї, а також використання різноманітних форм роботи, таких як економічні ігри, рішення економічних задач, виконання проблемних завдань, читання тематичних казок, перегляд відео та інші. Ми погоджуємося з Н. Грамою, яка стверджує, що засвоєння економічної

грамоти забезпечується єдністю змісту, поступовим засвоєнням і розвитком елементарних економічних знань, умінь і навичок з постійним їх ускладненням відповідно до віку дітей. [3].

Отже, вже з дошкільного віку діти поступово включаються в економічне життя суспільства, економічні відносини, спрямовані на виробництво, обмін, розподіл і споживання матеріальних благ в сім'ї. Тому дуже важливо вже з дошкільного віку закласти основи таких якостей, як працьовитість, ощадливість, розважливість, ініціативність, організованість, практичність, самостійність, діловитість, сформувані розумні економічні потреби, вміння співставляти потреби з реальними можливостями і переконання в тому, що особистий сумлінну працю є засобом задоволення потреб. Як зазначає, відомий американський економіст І. Колеман: «Краще забезпечити мінімум економічної грамотності на ранньому етапі життя, ніж боротися проти стихійно отриманої економічної грамотності в подальший період життя». На наш погляд, дошкільний заклад може допомогти дітям задовольнити їх економічну допитливість, не потонути в потоці економічної інформації, не розгубитися, встояти і знайти своє місце в житті, коли вони стануть дорослими.

Однак, формування економічної грамотності неможливо без опори на сімейний досвід, взаємодію з сім'єю. Перші пізнання про економіку діти отримують в сім'ї, так як вона найтіснішим чином пов'язана з економічним життям усього суспільства. Традиційно, одним із завдань сім'ї є її господарсько-економічна діяльність, що є необхідною умовою життя і розвитку сімейних відносин. Повсякденний облік витрат і доходів, правильне використання кожної копійки, дбайливе ставлення до продуктів харчування та речей, тому родина повинна виховати повагу до праці, людей праці; формувати дбайливе ставлення до всього, що створено людиною; навчати дитину раціональної організації праці, щоб при найменших витратах отримати найбільші результати - все це представляє великі можливості для виховання економічної грамотності дітей у сім'ї.

Педагоги повинні встановлювати і підтримувати постійний контакт з батьками в галузі економічної освіти дітей дошкільного віку[6].

Кінцевим результатом економічної освіти дітей є формування у них економічної компетенції, під якою Н. Грама розуміє обізнаність дитини з елементарними економічними поняттями, наявність у неї певних економічних знань ціннісного, вартісного, раціонального, споживчого змісту; сформованість елементарних умінь і навичок економічної діяльності.

Висновок. Економічна грамотність дошкільників пов'язана з сучасними економічними умовами. Водночас, при всій різноманітності досліджуваних проблем маловивченими залишаються проблеми економічної соціалізації дітей дошкільного віку та особливості формування їхньої економічної грамотності у взаємодії дошкільного навчального закладу і сім'ї.

Така недостатня науково-методична розробленість процесу економічної соціалізації та формування економічної грамотності дітей дошкільного віку у взаємодії дошкільного навчального закладу і сім'ї, призводить до ситуації, коли значна частина педагогічних колективів дошкільних навчальних закладів проявляє неготовність до забезпечення педагогічної взаємодії з питання економічного виховання старших дошкільників, у зв'язку з чим виникла потреба розробки її засад у сучасній педагогічній науці й запровадження у практику сучасних дошкільних навчальних закладів, що *становить подальші наукові розвідки.*

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Вистав в алфавітному порядку.

6. Галкина Л.Н.

к.п.н., зав. кафедрой теории и методики
дошкольного образования
Челябинского государственного
педагогического университета

О возможностях экономического образования детей старшего дошкольного возраста

5. соломченко м.а., молчанов а.с. формирование экономической грамотности у студентов факультетов физической культуры и спорта // фундаментальные исследованиястр. С.307-311

Аркин Е. А. Ребенок в дошкольные годы (в двух частях) /Под ред. А. В. Запорожца и В. В. Давыдова. - М.: Издательство «Просвещение», 1968.

1. Богуш А. Методика ознайомлення дітей з довідками у дошкільному навчальному закладі : підручник для ВНЗ / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш - К. : Видавничий Дім "Слово", 2007. – 408 с. Bogush A. *Metodyka oznajomlennja ditej z dovkil'jam u doshkil'nomu navchal'nomu zakladi : pidruchnyk dlja VNZ* / A. M. Bogush, N. V. Gavrysh - K. : Vydavnychyj Dim "Slovo", 2007. – 408 s.
2. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). – К., 2012. – 24с.

3. Грасс Т.П. Из опыта экономической социализации подрастающих поколений в Великобритании и в Новой Зеландии /Т. П. Грасс//Сибир.пед.журн. – 2008. - №3. – С. 266-274 . Grass T.P. *Iz opyta jekonomicheskoi socializacii podrastajushhijh pokolenij v Velikobritanii i v Novoj Zelandii* /Т. Р. Grass//Sibir.ped.zhurn. – 2008. - №3. – S. 266-274
4. Жадан Р. Економічна освіта дітей старшого дошкільного віку (перспективно-календарне планування занять з економіки) / Р.Жадан, Г. Григоренко. – Запоріжжя: ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2006. – 116 с. Zhadan R. *Ekonomichna osvita ditej starshogo doshkil'nogo viku (perspektyvno-kalendarne planuvannja zanjat' z ekonomiky)* / R.Zhadan, G. Grygorenko. – Zaporizhzhja: TOV «LIPS» LTD, 2006. – 116 s.
5. Грама Н. Г. Формування економічної грамотності у дітей дошкільного віку: монографія / Н. Г. Грама /. – Одеса, 1997. – 216 с. Grama N. G. *Formuvannja ekonomichnoi' gramotnosti u ditej doshkil'nogo viku: monografija* / N. G. Grama /. – Odesa, 1997. – 216 s
6. Дитина. Програма виховання і навчання дітей від 2 до 7 років. – К.: “Богдана”, 2003. - 327 с. *Dytyna. Programa vyhovannja i navchannja ditej vid 2 do 7 rokiv.* – К.: “Bogdana”, 2003. - 327 s
7. Дитина в дошкільні роки. Програма розвитку, навчання та виховання дітей. - Запоріжжя: ЛІПС. ЛТД, 2000. - 268 с. *Dytyna v doshkil'ni roky. Programa rozvytku, navchannja ta vyhovannja ditej.* - Zaporizhzhja: LIPS. Ltd, 2000. - 268 s.

8. Єроніна С.В. Особливості економічної соціалізації дітей старшого дошкільного віку // Проблеми загальної і педагогічної психології. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. С.Д. Максименка. Т. X, част. 2. - К., 2008 – 526с. Jeronina S.V. *Osoblyvosti ekonomichnoi' socializacii' ditej starshogo doshkil'nogo viku // Problemy zagal'noi' i pedagogichnoi' psyhologii'*. Zbirnyk naukovykh prac' Instytutu psyhologii' im. G.S. Kostjuka APN Ukrai'ny / Za red. S.D. Maksymenka. T. X, chast. 2. - K., 2008 – 526s.

9. Москаленко В.В. Економічна соціалізація особистості: концептуальна модель / В.В. Москаленко // Соціальна психологія. – 2006. – №3. – С.3-17. Moskalenko V.V. *Ekonomichna socializacija osobystosti: konceptual'na model'* / V.V. Moskalenko // Social'na psyhologija. – 2006. – №3. – S.3-17.

Література

179.4 Концепція виховання дітей і молоді у національній системі освіти // Інформаційний збірник Мін. освіти України, 1996. – № 13. – С. 2 - 13.

3.Грама Н. Г. Формування економічної грамотності у дітей дошкільного

віку: монографія / Н. Г. Грама /. – Одеса, 1997. – 216 с.

4. Грама Н.Г. Професійна підготовка педагога-вихователя дошкільного закладу до економічного виховання дітей. - Одеса, 2002. - С. 114.

б.Грама Ніна Григорівна
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГА-
ВИХОВАТЕЛЯ ДОШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

ДО ЕКОНОМІЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ стор188,189 Харків 2003